

บทที่ 3

เสื่อป่าในพระบรมราชูปถัมภ์ : บทบาทของเสื่อป่าพรานหลวง ทางด้านนาฏศิลป์และดนตรี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ได้ศึกษาวิชาการทหารจากต่างประเทศ ทั้งพระองค์ได้ทรงเห็นการรุกรานของประเทศมหาอำนาจที่เดิมเคยเข้าขึ้นนโยบายรุกรานโดยอาศัยกำลังทหารมาเป็นนโยบายเสรีนิยม คือ ให้การช่วยเหลือประเทศที่อ่อนแอแล้วพยายามเข้ายึดครองในภายหลัง ทั้งนี้โดยอาศัยกำลังจากกองทัพรักษาดินแดนของอังกฤษ ด้วยแบบอย่างการจัดกำลังที่รักษาดินแดนดังกล่าว พระองค์จึงทรงก่อตั้ง "กองเสื่อป่า" ขึ้นในประเทศไทยเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2454 โดยรับข้าราชการ ทหาร และพลเรือน เข้ามาฝึกแบบทหารเพื่อคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง คือ การฝึกออกกำลังกาย มีวินัย มีสุขภาพแข็งแรง มีความคิดฉับไว รู้จักการบังคับบัญชาตามลำดับ มีความสามัคคี และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

เสื่อป่ามีวิวัฒนาการมาจากการเล่นข้อมรบของพระองค์ โดยทรงเริ่มเล่นการข้อมรบหลังจากเสด็จกลับจากมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ. 2448¹ การเล่นข้อมรบได้ทรงกระทำที่พระราชวังสราญรมย์และพระราชวังสนามจันทร์ ตามแต่เวลาและโอกาส โดยใช้เวลาว่างภายหลังเวลาเสวยค่ำ ประมาณ 21.00 น. โดยเล่นในหมู่ผู้ที่เป็นมหาดเล็กข้าหลวงเดิม หรือข้าราชการที่มีหน้าที่ประจำพระองค์²

การเล่นข้อมรบดังกล่าว ทำให้คนเข้าใจว่าที่ทรงปฏิบัติเช่นนั้น เป็นเสมือนเป็นของเล่น ๆ เพื่อทรงพระราชสำราญเท่านั้น แต่เมื่อวิเคราะห์แล้ว น่าจะเป็นกิจกรรมที่ทรงทำขึ้น

¹พระยาสุนทรพิพิธ, พระมหากษัตริย์คุณแห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2514), หน้า 63.

²จมีนอมรดรณารักษ์, เสื่อป่าและลูกเสื่อในประวัติศาสตร์ เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, 2514), หน้า 14.

อย่างมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน ซึ่งอาจจะทรงมีพระราชประสงค์ เพื่อเป็นการเตรียมการสร้างกลุ่มฐานพระราชอำนาจของพระองค์ขึ้น โดยเริ่มจากกลุ่มมหาดเล็กผู้ใกล้ชิดพระองค์ก่อนเป็นกลุ่มแรก³

การจัดตั้งกองเสีป่า

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริในการจัดตั้งองค์กรเสีป่าโดยทรงมีการเตรียมแผนการล่วงหน้าอย่างรอบคอบ และเป็นไปอย่างมีขั้นตอน และเมื่อเดือนเมษายน 2454 พระองค์เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลปักษ์ใต้ โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี และมีเรือรบหลวงอื่น ๆ ตามเสด็จในขบวน บนเรือพระที่นั่งนี้ได้ทรงปรึกษาราชการกับข้าราชการบริพารผู้ตามเสด็จ อาทิ หม่อมเจ้าปิยะบุตร จักรพันธ์ นายขับหุ้มแพร (หม่อมหลวงเพ็ญ พึ่งบุญ) นายฉันทหุ้มแพร (เทียบ อัสวรักษ์) พระยาเทพทวารวดี (สาย ฌ มหาภัย) พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ (อืด สุภมิตร) และพลโทพระยาสุรเสนา (กลิ่น แสงชูโรต) ครั้นแล้วทรงมีพระราชดำริจะทรงตั้งกองเสีป่าอาสาสมัครขึ้น⁴

หลังจากนั้นเมื่อเสด็จถึงกรุงเทพมหานคร จึงทรงประกาศตั้งกองเสีป่า เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2454 อันเป็นช่วงเวลาที่ห่างจากวันขึ้นครองราชสมบัติเพียง 6 เดือน 9 วัน⁵

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายเกี่ยวกับการก่อตั้งกองเสีป่าว่า

...นามเสีป่า ที่เลือกมาใช้ เป็นชื่อเก่าที่มีปรากฏได้เข้ามาในเมืองเราแต่โบราณกาล ...เสีป่านั้น คือ ทหารที่ทำนาเข้าไปสืบข่าวข้าศึก เพื่อแม่ทัพจะได้รู้เบาะแส ๆ ว่าข้าศึกนั้นจะยกมาทางใด มีกำลังเพียงเท่าใด ทำทางจะรบพุ่งอย่างไร ตรงกับที่กองทัพทุกวันนี้เรียกว่า "ผู้สอดแนม"...

³ยูภาพร เจือจินดา, "เสีป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 47.

⁴จมีนอมรเศรษฐารักษ์, เสีป่าและลูกเสีป่าในประวัติศาสตร์ เล่ม 1, หน้า 65-67.

⁵เรื่องเดียวกัน.

...วิธีฝึกหัดสั่งสอนนกongeื่อป่านี้ ความประสงค์ของข้าพเจ้าไม่ได้คิดจะให้ทำตามแบบฝึกหัดทหารบกตะพัดไปเลย... ตั้งใจแต่เพียงจะรับอาสาทำการตรงตามนามของกอง คือ เป็นเสือป่าหรือผู้สืบข่าวเท่านั้น หากได้ตั้งใจจะไปเป็นผู้สืบประจันบาลามิ โดยเหตุทั้งปวงที่อธิบายมาแล้วนี้ ข้าพเจ้าจึงได้คิดว่าจะกำหนดตั้งแบบฝึกหัดสั่งสอนเสือป่าขึ้นมาใหม่ตามวิจของข้าพเจ้าเอง...⁶

นอกจากนั้นยังทรงมีพระราชบรรณอธิบาย ลักษณะของบุคคลที่จะสมัครเป็นเสือป่าดังนี้

1. ต้องเป็นคนที่ชำนาญทาง หรือสามารถเดินทางไม่หลง
2. ต้องเป็นคนกล้าหาญ ไม่กลัวทั้งคน ทั้งสัตว์ และผี
3. ต้องเป็นคนแคล่วคล่องว่องไวและรู้จักใช้ความคิดพอสมควร
4. ต้องเป็นคนมีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ ไม่เผลอคนสติลยหรือขี้ตกใจ
5. ต้องเป็นคนที่พูดเข้าใจง่าย จะได้ไม่ต้องเสียเวลามัวอธิบาย

หลายทบทหลายทอดเกินไป และเมื่อบอกอะไรไปแล้วต้องไปเล่าได้โดยถูกต้อง

6. ต้องไม่เป็นคนที่ทะเล้ง หรืออดดีรู้มากเกินไป คนเช่นนี้มักเข้าใจความคลาดเคลื่อนแล้วจะใช้ความคิดของตนเองในที่ซึ่งเขาไม่ต้องการให้ใช้
7. ต้องไม่เป็นคนที่ชอบกินเหล้า เพราะคนที่มักกินเหล้าอาจที่จะทำเหตุเสียหายจนบกพร่องได้ทั้ง 6 ข้อที่กล่าวมาแล้วข้างต้น
8. ต้องไม่ใช่คนที่มักพูดปด เพราะว่าข่าวที่ไม่ตรงแก่ความจริงจะให้โทษได้เป็นอันมาก ยิ่งเสียกว่าไม่มีข่าวเลยอีก⁷

จากคุณลักษณะของเสือป่าดังกล่าว เห็นได้ว่า การรับสมัครผู้ที่มาเป็นเสือป่าต้องผ่านการคัดเลือกกว่าเป็นผู้ที่เชื่อถือได้ เพราะต้องส่งข่าวกรองแก่ทางราชการ นอกจากนั้นต้องเป็นผู้จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังคำปณิธานในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2454 ว่า⁸

⁶จดหมายเหตุเสือป่า 1(พฤษภาคม ร.ศ. 130): 5.

⁷พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, แบบสั่งสอนเสือป่าและลูกเสือ หอวิชาวุฒานุกรณ, หน้า 218. (อัคราเนา).

⁸อภัย จันทวิมล, "เสือป่าและการซ้อมรบ," สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2(2524): 854-855.

1. ข้าจะจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน
2. เมื่อมีเหตุจำเป็น ต้องรับอาสาต่อสู้ข้าศึกที่จะมาเข้ายึดกรุงสยามหรือปราบปรามคนทุจริตที่ก่อการจลาจล เพื่อรักษาความเป็นไทยแห่งชาติและป้องกันพุทธศาสนา
3. ข้าจะยอมฟังบังคับบัญชาแห่งผู้เป็นนายเหนือตนในกองเสีป่า และจะไม่ประพฤติการใดที่จะนำความพินาศเสียหายมาสู่คณะ

จากคำปฏิญาณทั้ง 3 ข้อนี้ เสีป่าจึงเป็นผู้ประกอบคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง และช่วยรักษาเอกราชของประเทศไทยให้ดำรงอยู่ตลอดไป

กิจการเสีป่ามีเรื่องราวและรายละเอียดอยู่ในหนังสือ บทพระราชนิพนธ์ปลุกใจเสีป่า* แบบฝึกหัดเสีป่าราบ, เทศนาเสีป่า** และหนังสือเรื่อง เสีป่า รวบรวมโดยพระมหาเทพกษัตรสมุห ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้จะกล่าวเฉพาะกองเสีป่าหลวงที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานศิลปะด้านโขน ละคร ดนตรี เพียงประการเดียว นั่นคือ กองเสีป่าพิเศษทหารกระบี่

กองเสีป่าพิเศษทหารกระบี่ : บทบาททางศิลปะการแสดงในกิจกรรมเสีป่า

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งกองเสีป่าขึ้นแล้ว มีข้าราชการทหาร พลเรือน สมัครเข้าเป็นเสีป่าจำนวนมาก โดยเฉพาะข้าราชการในกรมมหรสพ ซึ่งใกล้ชิดพระองค์พากันสมัครเป็นเสีป่าทุกคน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการในกรมมหรสพเป็นเสีป่ากองพิเศษกองหนึ่ง พระราชทาน

*ปลุกใจเสีป่า เป็นบทพระราชนิพนธ์ที่รวบรวมจากพระบรมราชโองการ ที่พระองค์ทรงแสดงตั้งแต่วันที่ 26 พฤษภาคม - 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2454 เนื้อเรื่องกล่าวถึงประโยชน์ของเสีป่าที่มีต่อชาติ และบุคคลที่จะเป็นเสีป่าที่จะต้องปฏิบัติตนอย่างไร

** เทศนาเสีป่า เป็นหนังสือรวมคำเทศนา ซึ่งทรงแสดงแก่เสีป่าในวันประชุมไหว้พระในวันเสาร์ระหว่างวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2457-28 สิงหาคม พ.ศ. 2458 มีทั้งหมด 18 กัณฑ์ รวมทั้งกัณฑ์พิเศษอีก 1 กัณฑ์ เนื้อหาทรงบรรยายถึงความจำเป็นที่ตนต้องมีศาสนา ประวัตติและหลักศาสนาต่าง ๆ ซึ่งมุ่งอบรมให้คนประพฤติดี

นามกองนี้ว่า "ทหารกระบี่" เสือป่ากองทหารกระบี่นี้เป็นกองเสือป่าที่ถูกพระราชหฤทัย และโปรดปรานมากกว่าเสือป่ากองอื่น ๆ เพราะเป็นกลุ่มศิลปินที่เคยร่วมแสดงละครคนตรีในราชสำนักมาก่อน ดังนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนระบำภาษา ขุนนัฏกานุกรักษ์ และขุนพ้านกันจกร ซึ่งเป็นนักรำฝีมือดีมีตำแหน่งเป็น ผู้กำกับกองทหารกระบี่ด้วย⁹

มนตรี ตราโมท ได้อธิบายคำว่า ทหารกระบี่ ดังนี้

...กระบี่ แปลว่า ลิง ทหารกระบี่ หมายถึง ทหารวานรของพระราม เช่น สุครีพ พาลี องค์กร หนุมาน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสมมุติพระองค์ท่านเป็นพระราม ดังที่เคยทรงลงพระปรมาภิไธยว่า "ราม" หรือ "รามพร."¹⁰

เป็นที่น่าสังเกตว่า เครื่องแต่งกายทหารกระบี่นั้นมุ่งกางเกงขาสั้นสีงาก็ เสื้อเชิ้ต สีขาบ แก้วเกือบดำ หมวกสักหลาดสีงาก็ มีรูปหนุมานทั้งตัวทำเหาะ ทำด้วยเงินติดอกด้านซ้าย¹¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะทรงใช้รูปหนุมานเป็นสัญลักษณ์ให้คนทั่วไปรู้ว่า เสือป่ากองนี้เป็นพวกวิชาหรือข้าราชการในกรมพรสพและรับใช้ใกล้ชิดพระองค์ยิ่งกว่าทหารกองอื่น ๆ

เหตุผลที่ทรงใช้รูปหนุมานเป็นเครื่องหมาย เนื่องจากหนุมานเป็นทหารลิงตัวเอกที่มีคุณลักษณะดีพร้อมทุกประการ ดังนี้

เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระราม

เป็นผู้มีความเก่งกล้าสามารถในเชิงการรบ ไม่มีทหารผู้ใดเทียบเท่า

เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดไหวพริบ สติปัญญาเลิศ

และข้อที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง ซึ่งดูเหมือนจะถูกใจนักดูโขน คือ เป็นผู้มีส่วนในเชิงความรัก

⁹ ธนิต อยู่โพธิ์, ศิลปะละครหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, 2516), หน้า 81.

¹⁰ มนตรี ตราโมท, "โรงเรียนพรานหลวง-โรงเรียนเก่าของข้าพเจ้า," มานวสาร 10 (ธันวาคม 2530): 65.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

การนำรูปหมามาเป็นเครื่องหมายของกองเสื่อป่าทหารกระบี่ จึงเหมาะสมถึง 2 ประการ คือ แสดงให้เห็นว่า เสื่อป่ากองนี้เป็นศิลปินนักแสดงและเป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อเจ้านาย ทั้งเก่งกล้าสามารถ มีปัญญาไหวพริบ ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอบรมสั่งสอนเสื่อป่าพิเศษทหารกระบี่ ด้วยพระองค์เอง โดยใช้การแสดงละครเป็นสื่อการสอน และใช้ทหารกระบี่เป็นผู้แสดง ทรงค้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ และนำมาแสดงเป็นตำนานเสื่อป่าใน ร.ศ. 130 เล่น 8 เรื่อง บวกกับชุดส่ง*อีก 1 เรื่อง สำหรับวันสุดท้าย จัดแสดงคืนละ 3 เรื่อง ในวันที่ 3, 4, 5 มกราคม** ในคืนนั้น ต่อมาถึง ร.ศ. 131 ได้ทรงค้นหามาแสดงอีก 8 เรื่อง พร้อมด้วยชุดส่งอีก 1 เรื่อง จัดแสดงในวันที่ 5, 6, 7 มกราคม ถือว่าเป็นการแสดงฉลองพระเดชพระคุณเนื่องในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งอาจนับว่าเป็นงานฤดูหนาวด้วย การแสดงนั้นเล่นกลางแจ้งในที่โล่ง ซึ่งใหญ่กว่าสนามฟุตบอล มีช้างม้าเข้ามาเป็นส่วนของการแสดงด้วย¹²

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ตำนานเพื่อนำไปจัดแสดงละคร มีรายละเอียดกำกับไว้ และแต่งตั้งผู้มีหน้าที่เป็นกรรมการจัดการแสดงให้เป็นที่เรียบร้อย เช่น ผู้อำนวยการแสดง เลขานุการ เกร็ดอุยิก ผู้ดูแลแผนกพิมพ์ภาพ แผนกเครื่องแต่งตัว แผนกเครื่องสาตราวุธ แผนกโคมไฟ เนื้อเรื่องที่แสดงแบ่งเป็นภาคและชุด พร้อมทั้งกำหนดวันแสดง ดังนี้

ร.ศ. 130 ภาคที่ 1 สมัยกรุงสุโขทัย (3 มกราคม ร.ศ. 130)

- ชุดที่ 1 การสงครามที่เมืองตาก
- ชุดที่ 2 พระแท่นนังคศิลา
- ชุดที่ 3 พระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงเก่า

*ชุดส่ง หมายถึง เรื่องสุดท้ายที่ออกแสดงปิดรายการสำหรับปีนั้น.

** เดือนมกราคม ยังถือว่าเป็นปีเดียวกัน เริ่มเปลี่ยนพุทธศักราชใหม่ วันที่ 1 เมษายน ดังนั้น ร.ศ. 130 ยังคงตรงกับ พ.ศ. 2454.

¹² ตำนานเสื่อป่าของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.ศ. 130-131 (กรุงเทพมหานคร: สหประชาพาณิชย์, 2522), หน้าคำนำ.

ภาคที่ 2 สมัยกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยา (4 มกราคม ร.ศ. 130)

ชุดที่ 4 สมเด็จพระนเรศวรปืนค่ายพม่า

ชุดที่ 5 เจ้าพระยาโรชยาปานแสดงอำนาจอาญาสิทธิ์

ชุดที่ 6 เจ้ากรุงธนบุรีตีเมืองฝาง

ภาคที่ 3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (5 มกราคม ร.ศ. 130)

ชุดที่ 7 ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร รบพม่าที่เมืองถลาง

ชุดที่ 8 พระต่อสู้อันตัวเหี้ย

ชุดส่ง แห่งงเสือบ่า

ร.ศ. 131 ภาคที่ 1 (5 มกราคม ร.ศ. 131)

ชุดที่ 1 ขอมดำดิน

ชุดที่ 2 ช้างพลายศรีมงคล พลายมงคลทวีป

ชุดที่ 3 สมเด็จพระนเรศวรประกาศบรมอัญญา

ภาคที่ 2 (6 มกราคม ร.ศ. 131)

ชุดที่ 4 พระนเรศวรตีทัพเชียงใหม่

ชุดที่ 5 พระยาสิทธิราชเดโชไชย (ทิป) รบพม่า

ชุดที่ 6 ราชทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์

ภาคที่ 3 (7 มกราคม ร.ศ. 131)

ชุดที่ 7 ท้าวสุรนารี (แม่) รบขบถเวียงจันทน์

ชุดที่ 8 เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) รบราชวงศ์เวียงจันทน์

ชุดที่ 9 แสดงประโยชน์ของเสือบ่าในสงครามปัจจุบัน¹³

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงร่วมแสดงละครชุดขอมดำดิน เป็นนายมัน
ป็นยาว ขณะที่ให้ข้าราชการบริหารแสดงเป็นออกญาเดโช ซึ่งการเป็นนายมันป็นยาวก็คือ การ

¹³ตำนานเสือบ่าของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.ศ. 130-131, หน้าค่านำ.

แสดงบทเสื่อป่าสอดแนมให้คนดูเข้าใจวิธีการของเสื่อป่าในสมัยโบราณนั่นเอง อย่างไรก็ตาม การที่พระองค์ท่านทรงแสดงบทสามัญชนเช่นนี้มีบางคนไม่เห็นด้วย ดังเช่น ร้อยตรีธิด รัตนพันธ์ ทหารบกสมัยนั้นแสดงความเห็นว่า การเล่นละครเสื่อเองของพระประมุขแห่งชาตินั้น ไม่ได้ประโยชน์แก่ชาติอันใดเลย มีแต่จะเสื่อมพระเกียรติคุณแก่นานาประเทศ และมีผลกระทบต่อเกียรติชาติ ถึงประชาชนไทยอีกด้วย¹⁴

ในประเด็นนี้ ประยูท สิทธิพันธ์ ได้แสดงเหตุผลในการที่พระมหากษัตริย์ทรงแสดงละครว่า

...การเล่นละครนั้น พระครูรักษาท้องเล่นเป็นตัวคู่ปรับกับพระองค์ หรือเป็นศัตรูตรงกันข้ามเสมอ เช่น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงเป็นนักสืบ พระครูรักษาก็ต้องเป็นตัวผู้ร้าย ทุก ๆ เรื่องต้องเป็นข้าศึกกันเรื่อย ดังนั้น ใคร ๆ ที่ดูละครและได้เห็นการแสดงของพระครูรักษาก็แล้ว มักจะเกลียดชัง แข่งด่า ในแง่ที่เล่นกับพระเจ้าแผ่นดินหยาบ ๆ คาย ๆ แต่ที่แท้จริงแล้วเรื่องละครที่แสดงนั้น พระองค์ทรงแต่งบทเองและทรงสอนนัดแนะทำเอง เมื่อเลิกแสดงแล้วก็ได้ไปกราบพระบาทขอพระราชทานอภัยทุกครั้ง ผู้ดูเข้าใจผิดคิดว่า พระครูรักษาทะลึง ไม่รู้จักกาละเทศะ ไม่รู้จักฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ จึงได้พากันด่าว่า ซึ่งที่แท้จริงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มีพระราชประสงค์อย่างนั้น...¹⁵

แต่อย่างไรก็ตาม ทงต้อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา แสดงความเห็นเกี่ยวกับการแสดงละครและกิจการเสื่อป่าว่า

...พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขยายการฝึกอบรมให้มีจิตใจรักชาติออกไปสู่ประชาชนทั่วไปโดยอาศัยสื่อต่าง ๆ เช่น การแสดงละคร ซึ่งได้ทรงแทรกทัศนคติต่าง ๆ เกี่ยวกับการรักษาดีในบทบาทตัวละครด้วย...

¹⁴ กบุญ ร.ศ. 130 (พระนคร: คัมภีร์, 2519), หน้า 5.

¹⁵ ประยูท สิทธิพันธ์, พระมหากษัตริย์เจ้า (กรุงเทพมหานคร: สยาม, 2515),

...พระองค์ทรงใช้การสถาปนากองเสือป่า เพื่อเป็นสื่อสำคัญในการปลุกใจให้สมาชิก เกิดความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเกิดความรัก ความสามัคคีใน หมู่คณะ อันจะช่วยชาติได้ในที่สุด¹⁶

ข้อความข้างต้นแสดงว่า กองเสือป่า เป็นสื่อที่สำคัญอย่างยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการปลุกใจประชาชนชาวไทยให้มีความสามัคคีและมีความรักชาติ ทั้งนี้การแสดงละครเป็นส่วนหนึ่งที่ทรงใช้ และทรงใช้ในกิจกรรมของกองเสือป่าได้อย่างกลมกลืน

การจัดตั้งกองโรงเรียนทหารกระบี่

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการกรมมหรสพเป็นกองเสือป่าพิเศษทหารกระบี่นั้น คนส่วนมากเห็นว่า ข้าราชการกรมมหรสพมีความใกล้ชิดพระมหากษัตริย์และมีความเจริญก้าวหน้า จึงเลื่อมใสสมัครหลาน เด็กชาย เข้ามาสมัครฝึกหัดศิลปะด้านต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชประสงค์ที่จะส่งเสริมให้ศิลปินมีพื้นความรู้ด้านสามัญด้วย เพื่อมิให้เป็นที่ยียดหยามของบุคคลทั่วไป¹⁷ เพราะแต่เดิมนั้น ศิลปินมักเป็นผู้ถูกคนดูถูกว่ามีอาชีพแต่นกินรำกิน ไม่มีความรู้การอ่าน การเขียน และไม่ได้ทำงานข้าราชการประจำ แต่เป็นพวกลูกหมู่ เลขาไพร่สม ถึงคราวมีการแสดงก็เกณฑ์กันเข้ามาทำงานสนองพระเดชพระคุณ เมื่อหมดงานก็ปลดปล่อยให้กลับไปทำมาหากินเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนา วิชาความรู้จึงไม่สมบูรณ์ ใครมีใจฝ่ดึกก็ประพฤติตนดี ใครไม่รักดีก็สามะเลเทเมา ไม่มีอาชีพเป็นหลักแหล่ง จรจัด มีชีวิตครอบครัวไม่แน่นอน¹⁸

¹⁶ทองต่อ กล้วยไม้ ฌ อยู่ธยา, รวมสาระบทความ (กรุงเทพมหานคร: เลิฟแอนด์ลิบเพรส, 2536), หน้า 85.

¹⁷จมีนอมรรตุมารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) "โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์," สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2(2524) : 534.

¹⁸อนุสรณ์ "ศุกรหัสัน" "จมีนมานิตย่นเรศ" (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2511), หน้า 800.

สมศรี สุกุมลันท์ ได้แสดงความเห็นว่า

...มีคำกล่าวของฝรั่งอยู่บทหนึ่งว่า "จงรู้วิชาซีพของท่าน แต่ท่านต้องรู้วิชาอื่นด้วย" นี้เขาหมายถึงว่า ถ้ารู้วิชาหากินของตน ถึงจะชำนาญอย่างไร ถ้าขาดความรู้เบื้องต้น คือ การเขียนอ่านความรู้รอบตัว ก็ทำให้ผู้นั้นเป็นคนตาบอดและใจคับแคบ เห็นอะไร ไม่กว้างขวาง...¹⁹

หลวงวิจิตรวาทการ เป็นอีกท่านหนึ่งเห็นว่า ศิลปินควรมีการศึกษาด้วย ดังคำกล่าวว่

...นักศิลปินจักต้องมีการศึกษานั้น เป็นหลักที่ถือกันอยู่ทั่วไปในประเทศที่เจริญแล้ว เพราะเขามองเห็นอย่างชัดเจนว่า นักศิลปินที่ไม่มีมีการศึกษานั้นเป็นอันตรายแก่บ้านเมืองยิ่งนัก ในบางประเทศเขามีกฎหมายบังคับว่า นักแสดงละครจะออกแสดง ให้ประชาชนดูได้ จะต้องเป็นผู้ได้ผ่านการศึกษาวชิชาสามัญถึงมัธยมศึกษา ในประเทศเราก็คงจำเป็นต้องมีกฎหมายชนิดนี้สักวันหนึ่ง เพราะอันตรายที่เกิดจากนักศิลปินที่ไร้การศึกษา ซึ่งฝรั่งเรียกว่า Uneducated Artists นั้น เราได้เห็นกันอยู่มากแล้ว ลิเก ละคร หรือนักเล่นกลอนสดที่แสดงกันอยู่ในเวลานี้ตามโรงมหรสพต่าง ๆ นั้น ในบางครั้งเรื่องที่แสดงหรือคำพูด เป็นการแสดงต่อระบอบรัฐธรรมนูญ แสดงต่อศีลธรรม จูงใจคนให้หันไปในทางอันไม่พึงปรารถนา และให้ความรู้ผิด ๆ แก่คนดูคนฟังในเรื่อง คำพูดและภาษา เราแลเห็นอยู่แล้วว่าในเมืองเรา นักแสดงละครไม่ได้รับความยกย่อง เชิดชูเหมือนในนานาประเทศ ก็เพราะเหตุที่ไร้การศึกษานั้นเอง...²⁰

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ ทำให้มองเห็นว่า ศิลปินควรจะต้องมีการศึกษาเป็นส่วนประกอบด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเล็งเห็นความสำคัญของการเรียนวิชาสามัญ เพื่อให้ทหารกระบี่ได้ศึกษาควบคู่กับวิชาศิลปะ แต่การที่จะให้ข้าราชการกรม

¹⁹สมศรี สุกุมลันท์, พ่อ พระยาอนุমানราชชน (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์ การพิมพ์, 2531), หน้า 15.

²⁰หลวงวิจิตรวาทการ, "งานของกรมศิลปากร," ใน วิจิตรวาทการนุสรณ์ เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: รัชดารมภ์การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 65-66.

มหรสพที่เป็นผู้นำอยู่แล้วกลับมาเล่าเรียนวิชาสามัญย่อมเป็นการยาก ดังนั้น เมื่อมีเด็กรุ่นใหม่มาสมัครฝึกหัดศิลปะในกรมมหรสพ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไปเสียด้วย โดยแยกเป็นหน่วยราชการ เรียกว่า กองโรงเรียนทหารกระบี่หลวง ตั้งอยู่ในบริเวณสวนมิสกวัน ด้านถนนพิษณุโลก²¹ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่มีโรงเรียนสอนศิลปะจนละครดนตรีขึ้นในกรมมหรสพ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาประสิทธิ์ศุภการ ผู้บัญชาการกรมมหรสพเป็นประธานเปิดโรงเรียนแทนพระองค์ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2457 โดยพระราชทานนามว่า "โรงเรียนทหารกระบี่หลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์"

เครื่องแบบของนักเรียนทหารกระบี่หลวงใช้เสื้อแขนยาว สีน้ำเงิน อินทรีขนูเกลียวสีแดง กางเกงขาสั้น สีเทา หมวกปีกสีน้ำตาลพับปีกด้านขวา ดอกจันทน์สีน้ำเงินสลักสีขาวติดที่ปีกพับ ผ้าผูกคอสีขาว ที่หน้าอกเสื้อด้านซ้ายติดตัวหุ่มนำทำด้วยเงิน เข็มขัดสีน้ำตาล ถูงเท้าและรองเท้าสีดำ

ต่อมายกเลิกเครื่องแบบนี้ให้นักเรียนทหารกระบี่ ให้ใช้เครื่องแบบนี้เรียนเสื้อป่า หลวงแทน โดยใช้เสื้อแขนยาวสีดำ กางเกงขาสั้นสีดำ หมวกหมับพื้นล่างสีดำ บนพื้นสีแดง ผ้าผูกคอพื้นสีดำขอบสีแดง อินทรีขนูรอบข่าสีแดงคาดสีเหลือง มีอักษรย่อติดที่อินทรีขนู นักเรียนโรงเรียนทหารกระบี่หลวงใช้อักษรย่อว่า "ก" ถูงเท้าและรองเท้าสีดำ²²

นักเรียนทหารกระบี่หลวงหรือข้าราชการกรมมหรสพ จัดเป็นเสื้อป่าสังกัดอยู่ในเสื้อป่ากองราบหลวงรักษาพระองค์ ครั้งหนึ่ง มีการซ้อมรบใหญ่ในเขตอำเภอโพธาราม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นการเคลื่อนพลในสนามรบของเสื้อป่าราบหลวงนี้ไม่คล่องแคล่วว่องไว เพราะทุกคนบรรทุกเครื่องหลังเต็มๆ เช่น พลั่วขุดดินทำสนามเพลาะ เต็นท์กางนอน หม้อข้าวทองเหลือง อาหารกระป๋อง สะพายไม้ใส่ข้าวตากและข้าวสาร ฯลฯ

²¹ จมื่นอมรครุฑารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), "โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์," สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2(2524): 534.

²² ฉัตร สุนทรายน, "โรงเรียนพรานหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์," มานวสาร 7 (มกราคม 2527): 28.

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แยกเสื่อป่าในกรมพรสพออกไปจากกองราบหลวงเป็นเสื่อป่า
ราบเบา ไม่ต้องบรรทุกสัมภาระ ช่วยให้วังรุกรบในสนามรบได้รวดเร็วขึ้น²³

กองเสื่อป่าพรานหลวงรักษาพระองค์

ดังที่กล่าวแล้วว่า กองเสื่อป่าแบ่งเป็นกองเสื่อป่าหลวง และกองเสื่อป่ามณฑลหรือกอง
เสื่อป่ารักษาดินแดน ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะกองเสื่อป่าหลวง เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการมหรสพ

กองเสื่อป่าหลวง หรือกองเสื่อป่ารักษาพระองค์ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น กอง
เสนาหลวงรักษาพระองค์ ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ บริเวณที่ดินที่เคยเป็นสนามม้าของพระราชวังสวนดุสิต
มีบริเวณกว้างอยู่ติดลานพระบรมรูปทรงม้า ปัจจุบันเรียกว่า สนามเสื่อป่า²⁴

กองเสื่อป่าหลวง หรือกองเสื่อป่ารักษาพระองค์ มักจำกัดวงอยู่เฉพาะมหาดเล็ก
และข้าราชการที่ใกล้ชิดและไว้วางพระราชหฤทัย พระองค์ให้ความสำคัญกับเสื่อป่ากองนี้
มากกว่ากองอื่น ๆ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มเป้าหมายที่ทรงต้องการให้เป็นสมาชิกกองเสื่อป่านั้น ทรง
พิจารณาจากความจงรักภักดีต่อพระองค์เป็นสำคัญ จึงทรงเลือกข้าราชการสำนักที่ใกล้ชิดพระองค์
ก่อนเป็นอันดับแรก รวมทั้ง "เสื่อป่าทหารกระบี่หลวง" ด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสื่อป่า
ทหารกระบี่หลวงอยู่ในสังกัดกองเสื่อป่าราบเบา เพื่อมิให้ต้องบรรทุกสิ่งของเครื่องใช้หนักๆ เวลาวิ่ง
และโปรดให้เปลี่ยนชื่อทหารกระบี่หลวงเป็นพรานหลวง เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2457
เนื่องจากทหารพราน แต่เดิมในสมัยโบราณนั้น มีหน้าที่ลาดตระเวนหาข่าวแทนทหารม้า ต้อง
ทรหดอดทนทั้งการเดินทางและการวิ่งขึ้นเขาลงห้วยทุกสภาพภูมิประเทศ บางครั้งต้องเคลื่อนตัวรุกไล่
เข้าตีอย่างรวดเร็ว ทำหน้าที่สมบุกสมบันคล้ายพรานป่า²⁵

²³ จมื่นอมรรตธรรมาธิบดี (แจ่ม สุนทรเวช), พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 4 (กรุงเทพมหานคร: คຸຸຸສກາ, 2507), หน้า 276.

²⁴ อภัย จันทวิมล, "เสื่อป่าและการซ้อมรบ," สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2(2524): 862.

²⁵ จมื่นอมรรตธรรมาธิบดี (แจ่ม สุนทรเวช), พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7 (กรุงเทพมหานคร: คຸຸຸສກາ, 2511), หน้า 139.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า "กรมพรานหลวงที่ข้าพเจ้าตั้งขึ้นนี้ ด้วยความมุ่งหมายตั้งใจจะประสาทวิชาการตามที่ข้าพเจ้าได้เล่าเรียนมาแล้วในทางทหาร"²⁶

เหตุที่ทรงเปลี่ยนชื่อจากทหารกระบี่หลวงมาเป็นพรานหลวง อาจเป็นได้ว่า ทหารกระบี่เป็นนามเฉพาะระหว่างทหารลึงกับพระราม ซึ่งเป็นเรื่องราวในวรรณคดี แต่การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยทรงศึกษาวิชาทหารมา ตามที่แสดงข้อความพระราชดำรัสไว้ นั้น พระองค์ทรงฝักวิชาการทหารในชีวิตจริงใช้วิธีการกับภูมิประเทศจริง และคงจะทรงเคยฝึกแบบทหารพราน คือ ใช้ชีวิตสืบข่าวข่าวศึกศัตรูในป่าเขา ซึ่งในประเทศไทยในสมัยโบราณก็มีทหารพรานเช่นนี้อยู่ นอกจากนั้น คำว่า พราน กับคำว่า เสือป่า ก็มีความหมายเป็นกองสอดแนม มีความชำนาญเดินป่าเช่นเดียวกัน ดังนั้น เสือป่าพรานหลวงจึงมีความหมายเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ชัดเจนกว่าคำว่า เสือป่าทหารกระบี่หลวง

อีกประการหนึ่ง กองกำลังแบบทหารย่อมมีทหารหลายกอง เช่น ทหารม้า ทหารรถ ทหารปืนใหญ่ และทหารพราน ซึ่งเป็นเหล่าทหารในกองทัพจริง แต่ทหารกระบี่ ซึ่งเป็นทหารลึงไม่มีตัวตนในกองทัพ จึงเห็นว่าการเปลี่ยนชื่อเป็น พรานหลวง ย่อมเหมาะสมอย่างยิ่ง

การที่จะเปลี่ยนฐานะจากเสือป่าทหารกระบี่มาเป็นเสือป่าพรานหลวงนั้น ต้องมีระเบียบวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ไม่ใช่ว่าจะเปลี่ยนได้ตามชอบใจหรือโดยอัตโนมัติ เมื่อเสือป่าผู้ใดจะเปลี่ยนฐานะจากเสือป่าทหารกระบี่มาเป็นเสือป่าพรานหลวง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จะทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร ดังตัวอย่างประกาศฉบับหนึ่งดังนี้²⁷

²⁶พระบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นายกองเสือป่า, หอวชิราวุธานุสรณ์. (อัคราเนนา).

²⁷จดหมายเหตุเสือป่า 10 (พฤศจิกายน 2458): 647.

เรื่อง ให้สมาชิกเสือป่าแต่งกายสังกัดกรมพรานหลวงรักษาพระองค์

วันที่ 13 ตุลาคม พระพุทธศักราช 2458

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายหมู่เอกขุนรามภรตศาสตร์ ผู้บังคับ
หมวดที่ 3 กองนักเรียนทหารกระบี่ แต่งกายสังกัดกรมพรานหลวงรักษาพระองค์ได้
ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

โดยกระแสร่ำพระราชดำรัสสั่ง นายกเสือป่า

พระยานนทีเสนาสุเรนทรภักดี

นายกองเอก

เสนาธิการเสือป่า

นอกจากประกาศแต่งตั้งเป็นเสือป่าพรานหลวงแล้ว ยังมีการประกาศเปลี่ยน
เครื่องแต่งกายเสือป่าพรานหลวงอีกด้วย ดังความว่า

เรื่อง เปลี่ยนเครื่องแต่งกายกรมพรานหลวงรักษาพระองค์

วันที่ 13 ธันวาคม พระพุทธศักราช 2458

เครื่องแต่งตัวกรมพรานหลวง

1. เสื้อเต็มยศ, เสื้อน้อย, เสื้อสรวมสร ให้เปลี่ยนเป็นสีเขียวล้วน ขลิบลวดสีขาว ที่คอ, ข้อมือ, และตะเข็บเสื้อ
2. กางเกงให้เลิกใช้กางเกงเต็มยศ และกางเกงสรวมสรสักหลาดสีดำ เปลี่ยนเป็นผ้าสีเขียวล้วนติดแถบลวดขาว นอกกว่านี้ให้คงเป็นตามกำหนดเดิม²⁸

²⁸จดหมายเหตุเสือป่า 10 (มกราคม 2458): 820.

กำหนดเดิม หมายถึง หมวก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ดำทับปีกด้านขวามือติดกับตัวหมวก มีแพรจีนสีเหลืองซ้อนดำติดกับครีบน้าเสื้อทองเหลือง ใช้ผ้าพันหมวกพื้นเหลืองมีลายเสือ ผ้าผูกคอ เป็นผ้าพันเหลืองลายเสือ เข็มขัดเป็นหนังดำหัวทองเหลืองเป็นรูปสี่เหลี่ยม ถูงเท้าเป็นถูงดำย่าง พับตรงใต้เข่า ที่ข้อพับเป็นลายเสือ รองเท้าเป็นรองเท้าดำหุ้มข้อ ใช้เชือกผูก²⁹

หลังจากประกาศฉบับนี้ ก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายและ เครื่องหมายยศต่าง ๆ ของเสี้อ่าอยู่เสมอ ๆ

ความคาดหวังและความศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อกองเสี้อ่าพรานหลวงโดยเฉพาะนั้น วิเคราะห์จากการที่พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการแก่ กองเสี้อ่าพรานหลวง มีความตอนหนึ่งว่า

...ฉันเชื่อว่า เบนพรานหลวง ถึงแม้จะไปอยู่ในแห่งใดก็ต้องมีชื่อเสียงว่า เพราะเขา เบนพรานมาก่อนเขาจึงได้ดี ฉันนึกทุกคนต้องช่วยเป็นใจเดียวกันทีเดียว รักษาเกียรติคุณ ของกรมไว้แล้ว ชื่อว่าไม่เสียทีที่เกิดมา ฉันนี้ให้จำใส่ใจไว้ให้มาก ถ้าปลุกฝังความ รู้สึกอันนี้ไว้ได้แล้ว ถึงแม้จะมีเหตุจำเป็นที่กรมนี้และสมาชิกที่อยู่เดี๋ยวนี้จะต้องกระจาย ไปแห่งอื่น กรมพรานก็จะไม่ตาย แม้แต่ให้กระจายไปทั้งหมดไปอยู่แห่งละคน ๆ ทั่ว พระราชอาณาจักรหรือทั่วโลกนี้ กรมพรานก็มีชื่อเสียงติดอยู่ต่อไป ถ้าตราบาตสมาชิก ของกรมนี้ไม่ตายไปจนหมดแล้ว กรมพรานจะไม่ตายเลย ถึงแม้จะไปอยู่ห่างไกลกัน เท่าใด ถ้าใจตรงกันอยู่แล้ว ก็ไม่เป็นไร...³⁰

เวลานั้น กองเสนาหลวงรักษาพระองค์มีเหล่าเสี้อ่า แบ่งเป็นเหล่า ๆ ใต้ดังนี้

เหล่าเสี้อ่าราบหลวง ร.อ.

เหล่าเสี้อ่าม้าหลวง ร.อ.

²⁹ จมื่นอมรรตฤณารักษ์ และ นางอมรรตฤณารักษ์, "เครื่องแบบเสี้อ่า," สารานุกรม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 1(2523): 11-14.

³⁰ พระบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นายกองเสี้อ่า, หอวชิราวุธานุสรณ์ (อัดสำเนา).

เหล่าเสื่อป่าพรานหลวง ร.อ.
เหล่าเสื่อป่าป็นาใหญ่หลวง ร.อ.
เหล่าพิเศษ คือ เหล่าจักรยาน เหล่าจักรยานยนต์ เหล่ารถรบ
เหล่าช่าง ฯลฯ

เหล่านักเรียนเสื่อป่าหลวง
เหล่านักเรียนพรานหลวง³¹

เป็นที่น่าสังเกตว่า เหล่าเสื่อป่าพรานหลวง คือ ข้าราชการกรมมหรสพทุกคนที่เคยเป็นเสื่อป่าทหารกระบี่ อาจจะมิได้เข้าเรียนโรงเรียนทหารกระบี่หลวงซึ่งมาตั้งภายหลัง ส่วนเหล่านักเรียนพรานหลวงก็คือ เสื่อป่าทหารกระบี่ที่เข้าเรียนในโรงเรียนทหารกระบี่หลวงนั่นเอง

ในปี พ.ศ. 2460 มีการปรับปรุงกิจการเสื่อป่า กองเสนาหลวงรักษาพระองค์เป็นกองเล็กย่อย ดังนี้

กองเสนาน้อยราบเบา มี 2 กรม คือ
กรมเสื่อป่าพรานหลวง ร.อ.
กรมนักเรียนเสื่อป่าหลวง

กองเสนาน้อยราบหนัก ได้แก่
กรมเสื่อป่าราบหลวง ร.อ.
กรมนักเรียนเสื่อป่าแพทย์ในพระบรมราชูปถัมภ์
กรมเสื่อป่าม้าหลวง ร.อ.
กรมเสื่อป่าเหล่าพิเศษหลวง ร.อ.
กรมเสื่อป่าป็นาใหญ่หลวง ร.อ.
กรมราชนาวิกเสื่อป่า³²

³¹อภิ๋ จันทวิมล, "เสื่อป่าและการซ่อมรบ," สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2(2524): 862.

³²เรื่องเดียวกัน, หน้า 864.

กรมเสื่อป่าพรานหลวงมี 8 กองร้อย แบ่งเป็น 2 กองพัน ถ้าผู้ที่กำลังเป็นนักเรียนพรานหลวง ซึ่งเวลานั้นมีอยู่ประมาณ 500 คนเศษ ให้สังกัดกองร้อยที่ 7 (ถือปืน) และกองร้อยที่ 8 (ถือพลอง) ต่อเมื่อพ้นสภาพเป็นนักเรียนและเข้ารับราชการแล้ว จะเข้าประจำการเป็นเสื่อป่าพรานหลวงกองร้อยที่ 6 ซึ่งเป็นกองร้อยที่เข้มแข็ง เวลาซ้อมรบ ขาดด้านใด เช่น โอบปีก หรือรักษาด่าน จะต้องใช้กองร้อยที่ 6 เสมอ ผู้บังคับบัญชากองร้อยที่ 6 คือ นายจ่ารงค์ คุณพระอดิศักดิ์ สวามิภักดิ์ (สรร สันติเสวี) ระหว่างพักอยู่ที่พระราชวังสนามจันทร์ จะพากองร้อยที่ 6 ออกฝึกหัดทุกเช้า โดยเฉพาะการวิ่งรอบสนามฟุตบอล จะทวีขึ้นทุก ๆ วัน ตั้งแต่ 1 รอบ จน 10 รอบ ดังนั้น เวลาออกซ้อมรบใหญ่จึงเข้มแข็งมาก³³

ในฐานะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นศิลปิน จึงทรงพระราชนิพนธ์บทเพลงประจำกรมเสื่อป่าพรานหลวงรักษาพระองค์ ดังนี้

โยนดาบ

ข้าเจ้าพลหาญกรมพรานหลวง	ทั่วทั้งปวงปานพลกระบี่ศรี
เป็นข้าพระรามาริบัติ	ศรีสินทรราชของชาติไทย
อันพระองค์ทรงพระกรุณา	แก่เหล่าข้าหาใครจะเปรียบได้
จึงแสนสุขสำราญบานใจ	บมิได้เคียดร้อนสักเวลา
ขอมอบกายถวายไว้เป็นนิตย์	มอบชีวิตเลือดเนื้อเพื่ออาสา
กันภัยมิให้ห้องพระบาท	ขอเป็นข้าทรงธรรมจันวันตายฯ

มนตรี ตราโมท แสดงความเห็นว่าจะเปลี่ยนนามจากทหารกระบี่เป็นพรานหลวงแล้ว แต่ในบทเพลงยังเหลือคำ "พลกระบี่ศรี" เพื่อเป็นเค้าเดิมให้เห็นว่า เสื่อป่าเหล่านี้เคยเป็นทหารของพระรามมาก่อนนั่นเอง³⁴

³³มนตรี ตราโมท, "กรมมหรสพ," ใน อนุสรณ์งานสถาปนากิจ นายประวิทย์ บัณฑิตน์ 11 ธันวาคม 2522 (กรุงเทพมหานคร: อักษรไทย, 2522), หน้า 154.

³⁴มนตรี ตราโมท, "โรงเรียนพรานหลวง-โรงเรียนเก่าของข้าพเจ้า," มานวสาร 10(ธันวาคม 2530): 72.

ในการฝึกสวนสนามของเสื่อป่าพรานหลวงรักษาพระองค์ จะมีประชาชนมาดูการสวนสนามด้วยความตั้งอกตั้งใจ เพราะเสื่อป่าครั้งนี้ไม่ได้เดินสวนสนามอย่างกองอื่น ๆ แต่วิ่งเหยาะ ๆ เป็นจังหวะพร้อมกันเข้ากับเสียงเพลง และออกวิ่งเป็นกองนำหน้ากองอื่น ๆ ทั้งหมด เพลงที่ใช้บรรเลงตอนวิ่งใช้เพลงทำนองไทย ชื่อเพลง ค้างคาวคาบกล้วย ซึ่งดูเหมาะสมกับเสื่อป่าพรานหลวง เพราะทุกคนเป็นศิลปินในกรมมหรสพทั้งสิ้น

นอกจากนั้นเครื่องแต่งกายยังแสดงถึงความสง่างามของศิลปิน คือ เครื่องแต่งกายเต็มยศ ใช้ผ้าสักหลาดสีเขียวแก่ ซึ่งเป็นสีของพวกพรานพรางตาในป่า หมวกสีเขียวกัน มีสายนกหวีด และเส้นขลิบสีเขียว ที่ขอบหมวกด้านพับทางขวามือ ปักพวงขนไก่ย้อยลงด้านหลัง การวิ่งเหยาะ ๆ พร้อมกัน จะทำให้ขนไก่เอนตัวตามจังหวะเพลง เกิดความงามน่าดูเป็นอย่างยิ่ง³⁵

การซ้อมรบ

การซ้อมรบเสื่อป่า ส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่จังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี เพราะมีทุ่งนาป่าไม้ เหมาะแก่ชัยภูมิ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการและนักเรียนเข้าร่วมการซ้อมรบโดยพร้อมเพรียงกัน ดังเช่น การซ้อมรบสมัยที่ 3 เริ่มตั้งแต่วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2457 มีเหล่าต่าง ๆ เข้าร่วมซ้อมรบดังนี้

1. กรมบัญชาการเสื่อป่า
2. กรมบัญชาการ กองพลหลวงรักษาพระองค์
3. กรมเสื่อป่าพรานหลวง 4 กองร้อย และทหารกระบี่
4. กรมนักเรียนเสื่อป่าหลวง (นักเรียนมหาดเล็กหลวง, นักเรียนราชวิทยาลัย และนักเรียนทหารกระบี่)
5. กองเสื่อป่าช่างหลวง
6. กองเสื่อป่าพาหะหลวง
7. กองเสื่อป่าม้าหลวง
8. กรมทหารรักษาวัง

³⁵ จมื่นอมรตรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7 (กรุงเทพมหานคร: อรุณสภา, 2511), หน้า 145.

9. กองพลกลาง เสือป่ามณฑลกรุงเทพฯ
10. กองพลตะวันตก (นครไชยศรีและราชบุรี)
11. กองพลอาคเนย์ (ปราจีนบุรีและจันทบุรี)

นอกจากจะซ้อมรบในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว บางครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะนำคณะเสือป่าไปซ้อมรบในสถานที่ที่ห่างไกล สมทบกับเสือป่าในพื้นที่เดิมที่เป็นสมาชิก และได้สมัครไว้ ดังเช่น เคยเสด็จไปซ้อมรบที่บึงบัวในปี พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถไฟแล้วลงเรือพระที่นั่งเสด็จประพาสมณฑลภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา พัทลุง ตรัง นครศรีธรรมราช เมื่อเสด็จไปยังสถานที่ใด จะโปรดให้มีการแสดงละครบทพระราชนิพนธ์ด้วยเสมอ ดังเช่น

14. กรกฏาคม เสือป่ากรมพรานหลวง แสดงละครเรื่อง "ไม่รักธ" และเรื่อง "ชิงนาง"
23. กรกฏาคม แสดงละครเรื่อง "หมื่นประมาทศาล" และเรื่อง "ชิงนาง"
24. กรกฏาคม เสือป่ากองเสนาหลวงแสดงละครเรื่อง "มหาตมะ"³⁶

จึงกล่าวได้ว่า การแสดงละครมิได้มีเฉพาะการแสดงของเสือป่าพรานหลวง ซึ่งเป็นข้าราชการกรมพรานหลวงเท่านั้น แต่เสือป่ากรมอื่น ๆ ก็ได้แสดงละครถวายให้ทอดพระเนตรด้วย ดังเช่น การแสดงของกองเสือป่าเสนาหลวง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า แม้จะเป็นการซ้อมรบแบบทหาร แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการละคร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแสดงละครระหว่างพักซ้อมรบด้วย และโปรดให้เสือป่าทุกเหล่ากองแสดงเป็นการสับเปลี่ยนหรือประชันฝีมือกันเพื่อความสมัครสมานสามัคคีและความบันเทิง โดยเฉพาะทรงสอดแทรกคติ คำสั่งสอนในบทละครนั้นด้วย

นอกจากจะจัดแสดงให้ดูในหมู่เหล่าเสือป่าแล้ว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชาชนได้มาดูการแสดงด้วย ดังเช่น การซ้อมรบในปี พ.ศ. 2464 มีหลักฐานปรากฏว่า

³⁶พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพมหานคร: ขวณพิมพ์, 2530), หน้า 45.

21 มกราคม ทรงแสดงละครเรื่อง "หาเมียให้ผัว" ให้สมาชิกเสือป่าและราษฎรชม

28 มกราคม ทรงแสดงละครเรื่อง "ชิงนาง" เพื่อเก็บเงินบำรุงเสือป่าเหล่าต่าง ๆ และราษฎรมาดูเป็นอันมาก³⁷

เห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงร่วมแสดงละครด้วย อาจแสดงให้ราษฎรชมโดยไม่เก็บเงินหรือเก็บเงินเป็นบางครั้ง เพื่อนำเงินมาบำรุงกิจการเสือป่าซึ่งมีราษฎรให้ความสนใจมาดูกันเป็นจำนวนมาก

การแสดงละครของพระมหากษัตริย์นี้ ทำให้ได้มีโรงกาสิโนลี้ลับประชาชนเป็นกันเอง ไม่ทรงถือพระองค์ นอกจากนั้น พระองค์ท่านยังสอดแทรกคำสั่งสอนในบทละครแก่ประชาชนด้วย

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดการแสดงละคร ดังนั้นแม้วิธีการซ้อมรบจะเป็นวิธีการของทหาร แต่พระองค์โปรดให้มีการซ้อมรบแบบแสดงละครด้วย ดังเช่น ม.ล. ปิ่น มาลากุล เป็นเสือป่า กองเสนาหลวงรักษาพระองค์กองหนึ่งที่จะต้องฝึกซ้อมกับกองเสือป่าพรานหลวงรักษาพระองค์ ในการฝึกซ้อมรบนี้ จะเห็นว่า ใช้วิธีการเดียวกับการแสดงละคร ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้เล่าว่า

...ตั้งแต่เข้าเป็นต้นมา ไม่มีใครสังเกตว่า เสือป่ากองพรานหลวงรักษาพระองค์ หายไปไหน พอเดินทางใกล้จะถึงวัดที่นครชุมน์ มีข่าวประกาศมาให้ทราบอย่างรวดเร็วว่า ข้าศึกได้เข้ายึดวัดนั้นเสียแล้ว ปรากฏว่า ไม่ใช่ใครที่ไหน เสือป่ากองพรานหลวงรักษาพระองค์นั่นเอง กองพรานหลวงได้รับคำสั่งให้เปลี่ยนสภาพเป็นข้าศึกชั้นรถไฟไปดัดกระทำการนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะต้องยึดที่มั่นกลับคืนมาให้ได้ ข้อสำคัญคือ ถ้ายึดกลับคืนไม่ได้ก็ไม่มีอาหารกลางวันจะรับประทาน ทั้ง ๆ ที่กำลังเหนื่อยอ่อน

³⁷พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 59.

กันอยู่ โดยทั่วไป พวกเราต้องวิ่งแบรชบวนรุกรบกันอีกพักใหญ่ ในที่สุดเราก็ตีที่มั่นกลับ
มาได้ เพราะกำลังเราเหนือกว่า...³⁸

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯให้มีการซ้อมรบนั้น เพื่อให้
สมาชิกเสื่อป่าซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการสำนักและข้าราชการฝ่ายพลเรือนได้รู้คุณค่าของการเป็นทหาร
เห็นสภาพของความเหนื่อยยาก ความสามารถของทหารว่าเป็นอย่างไร ประการที่สอง พระองค์
ทรงเล็งเห็นว่า การซ้อมรบจะสร้างความสนิทสนมกลมเกลียวกันในหมู่ข้าราชการให้ดีขึ้น ส่วน
ประการที่สาม การซ้อมรบเสื่อป่าจะเป็นการฝึกอบรบอย่างลูกผู้ชายแท้ ๆ ฝึกกระทำ คือ มีความ
กล้าที่จะเผชิญกับความลำบากต่าง ๆ อันจะทำให้ผู้เห็นการซ้อมรบเป็นผู้ที่มีความแข็งแรงและมี
ความอดสาหะในการทำงานยิ่งขึ้นกว่าเดิม³⁹

ในการซ้อมรบเสื่อป่านั้น บัว ศจิเสวี ได้เล่าถึงพระจริยาวัตรและความ
สนพระทัยในการร่วมซ้อมรบโดยไม่ถือพระองค์ว่า

...พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลงประทับที่กลางทุ่งนา ณ
ตำบลบ้านไร่ อำเภोधุดดาราม จังหวัดราชบุรี ทรงฟังรายงานเกี่ยวกับเหตุการณ์อยู่
ข้างภาพได้ถ่ายพระบรมฉายาลักษณ์ ประทับบนพระเก้าอี้ผ้าใบ มีกระดาดยัดคั่นสออยู่ในพระหัตถ์
เป็นพยานหลักฐานว่าพระมหากษัตริย์ของไทยมิได้ประทับทรงพระสำราญอยู่ในปราสาทราชวัง
เท่านั้น พระบรมฉายาลักษณ์นี้เป็นภาพประวัติศาสตร์ มีผู้ได้ชมกันอย่างแพร่หลาย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับแรมที่ในเต็นท์กลางทุ่งนั้นเอง...⁴⁰

³⁸บัว ศจิเสวี, "พระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่
พระราชทานแก่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล," ใน อนุสรณ์ 7 รอบ 24 ตุลาคม 2530,
(กรุงเทพมหานคร: ศรุสภา, 2530), หน้า 301.

³⁹"คำนำ - รายงานการซ้อมรบเสื่อป่า 2-5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454," จดหมายเหตุ
เสื่อป่า 2 (กุมภาพันธ์ 2454): 11-12.

⁴⁰บัว ศจิเสวี, "พระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่
พระราชทานแก่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล," ใน อนุสรณ์ 7 รอบ 24 ตุลาคม 2530, หน้า 303.

พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับบน พระเก้าอี้ผ้าใบ มีเสื่อปูและนักเรียนเสื่อปูนั่งเฝ้าอยู่ที่คันทนาเบื้องหลังพระเก้าอี้ มีรายนามจาก ข่ายไปขวา ดังนี้

1. พระทรงพลราบ (บุญมา หิรัญมาน) นายเสื่อปูม้าหลวง
2. พระยานรเทพปริดา (จำเริญ สวัสดิชูโรต) นายเสื่อปูม้าหลวง
3. เจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี (อ้น บุนนาค) นายเสื่อปูเดินข่าว

ประจำพระองค์

4. หลวงอนงค์ลีลาศ (แสวง โรหิตจันทร์) นายเสื่อปูราชนาวิ

รับใช้ประจำพระองค์

5. หม่อมเจ้าหัชชากร วรวรรณ นักเรียนพรานหลวงรับใช้ประจำ

พระองค์

6. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นักเรียนเสื่อปูรับใช้พระองค์

จากรายนามทั้งหมดนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า หมายเลข 5 คือ ม.จ. หัชชากร วรวรรณ ทรงเป็นนักเรียนพรานหลวงที่ได้มารับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มาเป็นเสื่อปูนั้น นอกจากจะเป็นข้าราชการกรมกองต่าง ๆ แล้ว ยังมีนักเรียนที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ติดตามหาประสบการณ์ในการซ้อมรบ โดยเฉพาะนักเรียนพรานหลวงถือว่า นอกจากจะเรียนด้านวิชา ละคร ดนตรี ซึ่งเป็นกิจกรรม ปฏิบัติจริงเป็นส่วนใหญ่ ยังจะได้ออกมาปฏิบัติกิจกรรมพิเศษนอกสถานที่ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการ เรียนรู้อย่างยิ่ง

การเสด็จร่วมซ้อมรบนั้น ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้เล่าถึงพระมหากษัตริย์คุณ และการเสียสละความสุขสบายส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

...การเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการซ้อมรบดังกล่าวนี้ ถึงแม้ว่าจะมีรถยนต์ เป็นพระราชพาหนะ แต่ก็ไม่สะดวกสบายมากนักเพราะไม่มีถนน รถพระที่นั่งต้องแล่น ไปตามทุ่งนาหรือทางเกวียนเป็นส่วนใหญ่ ถึงเวลาเสวยก็มีได้เสด็จกลับเข้าค่าย เสวยพระกระยาหารเช้า กลางวัน เย็น ตามทุ่งนา หรือในหมู่บ้านเล็ก ๆ นั้นเอง...⁴¹

⁴¹ม.ล.ปิ่น มาลากุล, "การซ้อมรบเสื่อปู พ.ศ. 2462 และพระราชวังสนามจันทร์," ใน เอกสารเสื่อปู (กรุงเทพมหานคร: อรุณสภา, 2513), หน้า 223.

ในการซ้อมรบเสื่อป่า่นั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
กระทำการสอดแนมในเวลาตอนดึกด้วยพระองค์เอง ดังที่พระองค์ท่านทรงเป็นฝ่ายแดงเข้าไปสืบ
ข่าวของฝ่ายขาว แต่ถูก นายหมื่นสนิท บริสุทธี ฝ่ายขาว ไม่รู้ว่าเป็นใครในควมมืด จู่โจมเข้าจับ
พระวรกายพระองค์ท่าน ซึ่ง ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ เล่าไว้ว่า

...นายหมื่นสนิท ไล่เข้าใช้วิชามวยปล้ำอันจัดเจนของเขา เข้ารวบตัวอีกคนหนึ่งด้วย
แรงปะทะที่เหนือกว่า หนักกว่าและคล่องแคล่วกว่า การต่อสู้ปล้ำพันธุ่งกันอย่าง
ดุเดือดได้ผ่านไป จนนายหมื่นสนิทมองเห็นว่า ฝ่ายแดงอ่อนแรงลงเต็มประดาแล้ว เขา
ก็เห็นเสียงขู่ให้ยอมจับเสียโดยดี เพราะเสียงหอบถี่ ๆ ของฝ่ายแดงนั้นแสดงว่าไม่มี
ทางที่จะหลุดพ้นจากเงื้อมมือของเขาไปได้

เขารุ่นหลังเข้าศึกแล้ว นำตัวเข้าไปยังค่ายใหญ่ ด้วยความภาคภูมิใจที่ได้เข้าศึกมา
สอบสวนถึงแผนการรุกรบของข้าศึก

คณะกรรมการฝ่ายขาวหลายคนซึ่งเป็นเสื่อป่าได้พากันตรงมายังข้าศึก แล้วจับปล้น
นั่นเอง ความพิศวงงงงวยก็เกิดขึ้นกับนายหมื่นสนิท เหมือนถูกตีที่แสกหน้า เพราะใน
แสงอันหุบหู่ที่ปรากฏไว้ เขาก็ไม่อาจจะรู้ได้ว่า ข้าศึกคนนี้เป็นใคร เพราะกรรมการ
ฝ่ายขาวตะโกนเสียงสั้นเครือว่า "ให้ปล่อยตัวข้าศึกไป"

ผู้บังคับบัญชาโดยตรงของนายหมื่นสนิท ซึ่งคงตระหนกอกสันขวัญไม่น้อยได้เข้ามา
กระซิบบอกเขาว่า

"ข้าศึกที่นายจับมาได้มันนะ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว"

นายหมื่นสนิทยืนวามไปทั้งตัว เพราะเขาได้ต่อสู้กับพระองค์อย่างหนัก ได้ปลุกปล้ำ
กันอย่างหักกรม เพื่อที่จะจับพระองค์ให้จงได้ เขาจำได้ว่าเมื่อจับข้าศึกซึ่งกลายเป็น
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ นั้น เป็นเวลา 3.00 น....

เมื่อทุกคนได้เข้ามาประชุมกันแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ได้มี
รับสั่งให้ประกาศเรียกตัวคนที่จับพระองค์ได้เข้าเฝ้า นายหมื่นสนิท บริสุทธี เจียบกริบ...

ถ้านายหมื่นสนิทเข้าใจพระราชหฤทัยของพระองค์ว่า ทรงเป็นนักรบที่รู้จักแพ้และ
ชนะ พระราชประสงค์ที่ต้องการพบกับผู้ที่สามารถจับพระองค์ได้นั้น จะเป็นฉันทกัธยม
เข้าใจกันดี ผู้นั้นจะต้องได้รับเกียรติอันสูงส่ง...⁴²

⁴²ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, สองศตวรรษแห่งกรุงสยาม (กรุงเทพมหานคร:
ประพันธ์สาส์น, 2520), หน้า 110.

มนตรี ตราโมท เสือป่าพรานหลวง ได้เล่าเหตุการณ์ในเวลาซ้อมรบที่
ท่านประสบมาด้วยตนเอง ดังนี้

เรื่องที่หนึ่ง ท่านเล่าเกี่ยวกับความกล้าว่า

...ในการออกซ้อมรบใหญ่ ข้าพเจ้าจำได้ว่า เสือป่าพรานหลวงกองร้อยที่ 6 จะต้อง
อยู่รักษาด่านที่ป่าช้าวัดคงคาทุกปี เวลากลางคืน ซึ่งวางยามเดี่ยวห่าง ๆ กัน คนที่
กลัวผีก็ลำบากใจหน่อย คืนวันหนึ่ง นายหมง ผู้ซึ่งสามารถถึง 6 บั้ง... อยู่ยามรักษา
ด้านตอนดึกคืนหนึ่ง ยิงปืนออกไปนัดหนึ่ง ยามอื่น ๆ ต่างก็ตกใจ เตรียมรับสถานการณ์
กันเต็มที่ เมื่อสายตรวจไปถาม นายหมงก็บอกว่ามีลาดตระเวนเข้ามา สายตรวจก็
พยายามเที่ยวค้น ยามรักษาด่านทุกคนระวังเต็มที่ แต่พอรุ่งเช้ารายงานไปยังกอง
บัญชาการเมื่อโทรศัพท์สอบถามฝ่ายรักษาดินแดน ก็ได้รับตอบว่า เมื่อคืนนี้เขาไม่ได้ส่ง
ลาดตระเวนมาเลย...

เรื่องที่สอง ท่านเล่าเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่โดยเคร่งครัดว่า

...คืนหนึ่ง ข้าพเจ้าออกมาอยู่ยามที่ถนน คู่กับใครอีกคนหนึ่งจำไม่ได้ เราอยู่กับคนละ
ฟากถนน ใต้แสงเห็นรถยนต์เปิดไฟเลี้ยวเข้ามา เราทั้งสองก็ขยับยืนสองข้าง เอาปืน
ขวางแล้วถามไปว่า "หก" ซึ่งเป็นรหัสเฉพาะคืนวันนั้น คำรหัสนี้จะเปลี่ยนทุกคืน ไม่มี
ซ้ำกัน เสียงผู้หนึ่งข้างหลังถามว่า "อะไร" แล้วผู้ขับรถยนต์ก็ตอบออกมาว่า "เจ็ด"
ข้าพเจ้ากับคู่ที่อยู่ยามชักปืนกลับปล่อยให้รถผ่านไป เพราะรหัสคืนนั้นคือ บอกให้ปืน
13 พอร์ดคันนั้นผ่านหน้า จึงได้เห็นผู้ขับรถคือ เจ้าพระยารามราฆพ และผู้หนึ่ง
ข้างหลังคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เราตกใจกันมาก...

เรื่องที่สาม ท่านเล่าเกี่ยวกับความรับผิดชอบว่า

...ในการซ้อมรบกลางคืนที่สนามจันทร์ คืนนั้นจะเป็นรบกับกรมวิศกรรมจำไม่ได้ แต่กรม
เสือป่าม้าหลวงกับกรมเสือป่าพรานหลวงอยู่ฝ่ายเดียวกัน ตอนแรกเสือป่าม้ากอง
ร้อยหนึ่งได้เข้าไปพักกองในสวนอ้อย พวกเสือป่าต่างใช้ดาบปลายปืนตัดและบอกอ้อย
กินอย่างเอร็ดอร่อย พอเสือป่าม้าหลวงยกกองเดินต่อไป เสือป่าพรานหลวงก็ยกกอง
เข้าพักที่สวนอ้อยแห่งนั้น พวกเสือป่าพรานหลวงก็ดำเนินรอยเดียวกับเสือป่าม้าหลวง

คือ ไข่ดาบกลายเป็นตัดอ้อยปกกันกันเป็นที่สนุกสนาน ปรากฏว่า เมื่อยกกองร้อยออกไป ในสวนอ้อยนั้นเหลือไม้เกี้ยว รุ่งขึ้น จีนเจ้าของสวนเข้ามายื่นคำร้องขอค่าเสียหาย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรับสั่งถามว่า เท่าไร จีนนั้นทูลว่า 100 บาท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงพระราชทาน ให้ไป 200 บาท เป็นที่พอใจของ เจ้าของไร่อ้อยยิ่งนัก...

เรื่องที่สี่ ท่านเล่าเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้อื่นว่า

...กองเสนาหลวงยกออกจากค่ายบ้านโป่งแรมคืนแถวตำบลบ้านไร่ เป็นวันหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทอดพระเนตรเห็นบ้านหลังหนึ่งมีผู้คนขึ้น ๆ ลง ๆ พลุกพล่าน จึงรับสั่งให้มหาดเล็กไปสอบถามดู... กลับมาทูลว่าภรรยาเจ้าของ บ้านป่วยเป็นไข้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวง (แพทย์เสือบ่า) ไปช่วยรักษา... ต่อมาอีกไม่กี่วันก็หาย... ต่อเมื่อเสร็จการซ่อมรบเสด็จกลับมาประทับที่สนามจันทร์ เจ้าของบ้านที่ภรรยาป่วยนั้นได้ตามเข้ามาเฝ้า ด้วยสำนึกพระมหากรุณาธิคุณอย่าง ล้นเกล้า...⁴³

หลังจากซ่อมรบหนักแล้วได้มีเวลาพักผ่อนที่พระราชวังสนามจันทร์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสือบ่าข้าราชการบริพารได้ แสดงละครปริศนา เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ ดังที่ ม.ล.ปิ่น มาลากุล เล่าว่า

...การเล่นรำคาลำโบนี่สนุกสนานมาก แบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่าย พลัดกันแสดงบน เวทีละคร แต่ละฝ่ายมีหัวหน้าชุดเรียกว่า กัปตัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า อยู่หัวทรงแสดงด้วยเสมอ แต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้อื่นเป็นกัปตันวันละสอง คน กัปตันรู้ตัวล่วงหน้าหนึ่งวัน จะต้องคิดว่าจะนำภักษิตหรือคำพังเพยใดมาแสดง... ข้าพเจ้าคิดว่า การเล่นรำคาลำโบนี่และตั้งกัปตันเป็นพระบรมราชบายที่จะฝึกผู้นำนั่นเอง

⁴³มนตรี ตรีารมท, "กรมมหรสพ, ใน อนุสรณ์งานฌาปนกิจ นายประวิทย์ บัณฑรัตน์ 11 ธันวาคม 2522, หน้า 155.

...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ในชุดที่จะแสดงด้วย ข้าพเจ้าจึงตั้งใจทำหน้าที่ยกบันไดให้ที่ที่สุด พอถึงเวลาจะแสดงก็ไปประชุมหลังเวทีละครซึ่งแจ้งโครงการว่าจะแสดงเรื่อง "รักดีห้ามจั่ว" และว่าจะแสดงคำอย่างไร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคัดค้านเกี่ยวกับรายละเอียดของการแสดงหลายประการด้วยกัน จนถึงกับต้องเลือกภาชิตาใหม่และได้เลือก "วิ้วหายล้อมคอก"...

นอกจากแสดงละครปริศนาแล้ว ม.ล.ปิ่น มาลากุล ยังเล่าว่ามีการแสดงโขนอีกด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า "เล่นโขนตอนไมยราพสะกดทัพ อัมพระรามลงไปเมืองบาดาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นคนพากย์"⁴⁴

จากเรื่องเล่าที่เล่ามานั้นเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้การแสดงโขนและละครเพื่อความเพลิดเพลินเจริญใจและอบรมสั่งสอนเสื่อป่าไปพร้อม ๆ กัน

กิจกรรมกีฬา

นอกจากมีการซ้อมรบแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแข่งขันกีฬาระหว่างเสื่อป่าแต่ละกองด้วย กีฬาที่นิยมมาเวลานั้น คือ กีฬาฟุตบอล ฝ่ายที่ชนะการแข่งขันจะได้รับถ้วยน้อยนักรบเป็นรางวัล ดังตัวอย่างผลการแข่งขันดังนี้

ผลรอบ 1

นักเรียนแพทย์	ชนะ	เหล่าวิเศษ
ราบหลวง	ชนะ	ปืนใหญ่หลวง
พรานหลวง	ชนะ	ม้าหลวง
นักเรียนเสื่อป่า	ชนะ	ราบตะวันตก

⁴⁴ม.ล.ปิ่น มาลากุล, "การซ้อมรบเสื่อป่า พ.ศ.2462 และพระราชวังสนามจันทร์," เอกสารเสื่อป่า, หน้า 227.

ผลรอบ 2

นักเรียนเสือป่า	ชนะ	ราบหลวง	
ราชनावีเสือป่า	ชนะ	นักเรียนแพทย์	

ผลรอบ 3

นักเรียนเสือป่า	เสมอกับ	ราชनावีเสือป่า	0-0
พรานหลวง	ชนะ	ราชनावีเสือป่า	3-0
พรานหลวง	ชนะ	นักเรียนเสือป่า	2-0

กรมเสือป่าพรานหลวง ร.อ. จึงได้รับถ้วยนอญนักรบไปเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ (ชนะปีที่ 5)⁴⁵

เป็นที่น่าสังเกตว่า เสือป่าพรานหลวง ซึ่งเป็นข้าราชการกรมสรรพ หรือ อีกนัยหนึ่งคือ เป็นศิลปินเล่นโขน ละคร ดนตรี แต่มีความสามารถในกีฬาฟุตบอลซึ่งเป็นการแข่งขันที่ต้องใช้พลังกำลังมาก และสามารถมีชัยชนะต่อเสือป่าที่เป็นทหารโดยเฉพาะ เช่น เสือป่าราบหลวง ปินาใหญ่หลวง, ม้าหลวง ราชनावี อาจเป็นไปได้ว่าข้าราชการกรมสรรพเหล่านี้ล้วนเป็นบุคคลที่มีความสามารถรอบตัวทุก ๆ ด้าน สมกับที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้การสนับสนุน และได้รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท จึงสะสมคุณงามความดี ความสามารถ เป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไป

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการกรมสรรพซึ่งเป็นศิลปินได้สมัครเข้าอบรมเป็นเสือป่าพรานหลวงรักษาพระองค์นั้น หลวงวิจิตรวาทการ แสดงความเห็นว่าเป็นหลักการเช่นเดียวกับในประเทศต่าง ๆ นิยมให้ศิลปินได้ฝึกวิชาทหาร ดังคำกล่าวที่ว่า

⁴⁵ พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 69.

...พวกนักศิลปะย่อมได้รับการฝึกฝนวิชาทหารเช่นเดียวกับพวกอื่น และในกองทหารทุก ๆ ประเทศ ได้มีพิสูจนให้เห็นแน่นอนแล้ว ถ้ามีนักดนตรีหรือนักละครเข้าไปเป็นทหารอยู่ ย่อมมีประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะว่าในการกล้าหาญทำหน้าที่นั้นพวกนี้ไม่แพ้พวกอื่น ในทางเสียสละ พวกนี้ก็ใหม่แล้ว เพราะพวกนักศิลปะเป็นพวกที่กังวลและห่วงใยชีวิตน้อยที่สุด ยิ่งกว่านั้น บุคคลพวกนี้ทำงานผ่านอันตรายด้วยความรื่นเริงสนุกสนาน และทำให้เพื่อนทหารรื่นเริงแจ่มใส บันเทิงความทุกข์ร้อนไปด้วย...⁴⁶

เหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งกองเสือป่านี้ เนื่องจากมีพระราชประสงค์ให้เสือป่าเป็นกองอาสาสมัครพลเรือนที่ได้รับการฝึกหัดวิชาทหารไว้ช่วยป้องกันบ้านเมืองในยามมีศึกสงคราม แต่มีบางคนไม่เห็นด้วยกับแนวพระราชดำริของพระองค์ และคิดว่าการตั้งกองเสือป่าเป็นการก้าวก่ายหน้าทีของทหาร⁴⁷ ผลเสียอีกประการหนึ่ง คือ ข้าราชการบางคนต้องการเอาพระทัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยสมัครเข้าเป็นสมาชิกเสือป่าทั้งที่ไม่เต็มใจ

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เป็นพระญาติวงศ์ผู้ใหญ่ที่สมัครเข้าเป็นเสือป่าด้วย และได้เล่าไว้ว่า "ในเรื่องเสือป่านี้ เดิมก็ว่าจะให้เป็นการสมัคร แต่นาน ๆ ไป ก็กลายเป็นว่า ถ้าข้าราชการใกล้ชิดใด ๆ ไม่สมัครเข้าเป็นเสือป่า ก็เป็นความบกพร่องไม่สนใจจะสนองพระเดชพระคุณให้เต็มที่ พ่อก็เลยสมัครไปกับเพื่อนฝูงทั้งปวง"⁴⁸

อย่างไรก็ตาม กิจการเสือป่าได้ดำเนินมาตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยความเจริญรุ่งเรืองสมดังพระราชประสงค์

แต่แล้วกิจการเสือป่าต้องสิ้นสุดลงทันทีเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงอุปถัมภ์เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2468 ข้าราชการทุกคน

⁴⁶หลวงวิจิตรวาทการ, นาฏศิลป์ (พระนคร: พระจันทร์, 2479), หน้า 57.

⁴⁷พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต (พระนคร: คลังวิทยา, 2505), หน้า 587.

⁴⁸กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, เจ็ดรอบอายุกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, (พระนคร: พระจันทร์, 2512), หน้า 61.

ต้องกลับเข้ากรมกองปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานของตนเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงแต่เท่านั้น ยังมีการปลดข้าราชการออกอีกเป็นจำนวนมากตามพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 กองเสื่อป่าพรานหลวงรักษาพระองค์ที่เคยเป็นที่โปรดปรานยิ่งกว่าเสื่อป่าเหล่าอื่น ๆ จึงถึงจุดจบลงโดยปริยาย

เจ้าพระยารามราฆพ เสื่อป่าพรานหลวง ผู้รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท ต้องออกจากราชการ รับเบี้ยบำนาญปีละ 8,000 บาท ท่านเดินทางไปพำนักที่ประเทศอังกฤษหลายปี จึงกลับมาใช้ชีวิตอย่างสงบในประเทศไทยจนกระทั่งเสียชีวิต ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพได้กล่าวถึงชีวิตบั้นปลายของท่านคล้ายกับรู้สังขารชีวิตของท่านเองว่า

...ออกจากราชการเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2469 เหตุด้วยผลัดแผ่นดิน รับพระราชทานบำนาญปีละ 8,000 บาท ซึ่งขณะนั้นเป็นอัตราสูงสุดสำหรับผู้ที่มิใช่เสนาบดี จึงเป็นอันพ้นจากหน้าที่ในกรมมหาดเล็กหลวงและหน้าที่ทหารทั้งหมด ส่วนเสื่อป่าก็เห็นจะเข้าป่าไป ป่าไหนไม่มีใครตามพบ...⁴⁹

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้รำลึกถึงอดีตของเสื่อป่าว่า

...กาลเวลาได้ล่วงเลยมากกว่า 60 ปี เสื่อป่าได้สูญหายไปแล้ว แต่เกิดมีลูกเสื่อชาวบ้านที่มีจิตใจแบบเดียวกับเสื่อป่าแพร่หลายอยู่ทั่วประเทศ ถ้ามีญาติอันใดที่จะทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ คงจะทรงยินดีชื่นชมโสมนัสหาญไม่ เพราะถึงแม้ว่าพระองค์ได้เสด็จสวรรคตไปแล้ว แต่จิตใจของผู้ที่รักชาติบ้านเมือง มีความสามัคคีกันแบบเสื่อป่าของพระองค์นั้นยังอยู่...⁵⁰

⁴⁹ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พลเรือเอก มหาเสวกเอก เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพ็ญ พึ่งบุญ) 26 ธันวาคม 2510 (พระนคร: พระจันทร์, 2510), หน้า 52.

⁵⁰ตำนานเสื่อป่าของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.ศ. 130-131), หน้าค่านำ.

จากเรื่องราวของเสี้อปาที่กล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ศิลปะการแสดงเป็นวิเทศบายส่วนหนึ่งของการฝึกแบบทหารให้แก่ข้าราชการพลเรือนในรูปแบบการจัดตั้งกองเสี้อปา และทรงเป็นผู้ที่นำศิลปินในราชสำนักกรมมหรสพเข้ามามีบทบาทในกองเสี้อปา ด้วยการจัดตั้งเป็นกองทหารเสี้อปาพรานหลวง ซึ่งมีบทบาทร่วมอยู่ในกิจกรรมการแสดงโดยเฉพาะด้านโขนและละครในการฝึกซ้อมเสี้อปาทุกครั้ง อาจกล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกที่ผู้นำประเทศได้นำศิลปะการแสดงเข้ามาปรับใช้ในการบริหารบ้านเมืองได้อย่างแยบคาย กล่าวคือ นอกจากการละครจะช่วยให้เหล่าเสี้อปาสนุกสนานกับการซ้อมรบที่จัดรูปแบบเหมือนการแสดงบทบาทแล้ว เมื่อถึงเวลาพักผ่อน เสี้อปาก็ยังได้ดู ได้เล่น โขนและละคร เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า และที่มีผลแอบแฝงอยู่ในการแสดงเหนือสิ่งอื่นใดคือ มีการสอดแทรกคตินิยม คำสอน แก่คิด ในเรื่องของความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการประพฤติตนเป็นพลเมืองดี นับว่าการฝึกเสี้อปาได้รับประโยชน์ทั้งส่วนตัวของผู้เป็นเสี้อปาเอง และส่วนรวม คือ การแสดงความรักชาติ อันเป็นที่รักยิ่งของคนไทยทุกคนอีกด้วย

จากหนังสือเรื่อง "ตำนานเสี้อปา" ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ เพื่อเป็นข้อเตือนใจสำหรับเสี้อปาทุกคน มาบัดนี้เรื่องราวของเสี้อปาในสมัยพระองค์ท่านได้กลายเป็นตำนานให้เสี้อปารุ่นสุดท้ายที่ยังมีชีวิตอยู่ได้รำลึกถึงเมื่อครั้งเคยร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาในอดีต ดังคำกล่าวแสดงความรู้สึกจากใจของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ว่า

สนามจันทร์ซ้อมรบจบเพียงนี้

ถึงวันดีคืนดีคงมีใหม่

พระคุณพระมหากษัตริย์ไทย

ยังฝังใจแน่นอยู่มิรู้ลืม^{๕ 1}

^{๕ 1}ม.ล.ปิ่น มาลากุล, "การซ้อมรบเสี้อปา พ.ศ. 2462 และพระราชวังสนามจันทร์," เอกสารเสี้อปา, หน้า 230.